

בס"ד

"שיעורי ליל שישי"

בישבה"ק ברכת יצחק

שנה י"ג

חיוב קריאת זכור בקטן שהגדיל

א. נשאלה השאלה בבית המדרש, כל אדם שנעשה בן י"ג שנה שלא בשבת שקוראים בה פרשת זכור, היה מן הראוי שיחזר מיד בהגיעו לגיל חיוב מצות, לחזר אחר ס"ת מהודר ולקרוא פרשת זכור והגם שכבר שמע זכור בעת קטנותו, מ"מ האיך הועילה לו הקריאה ששמע בקטנותו, לעת היותו גדול, והרי בקטנותו היה חייב רק מדין חינוך ומדרבנן ועתה נתחייב בחיוב דאורייתא, נמצא שכלפי החיוב דאורייתא שהוא חייב כעת, שמיעתו בקטנותו לא עלתה לו לפוטרו.

וכדי להעמיד השאלה במקום הראוי לה, יש להקדים בזה כמה מילים, הנה ציוותה התורה (סוף פרשת כי תצא) לזכור מעשה עמלק ולא לשכוח מעשיו. ובגמ' במגילה (דף י"ח א') מבואר שהזכירה צריכה להיות בפה דוקא (ולא די במחשבת הלב גרידא) ומתוך ספר.

ונחלקו הפוסקים האם בעינין מן התורה קריאה מתוך ס"ת כשר או לאו דוקא. הרמב"ן (עה"ת פרשת כי תצא) במסקנת דבריו כתב של"צ דוקא זכירה מתוך ספר, וכן למד התורת חסד (שו"ת או"ח סי' ל"ז אות ה') בדעת הרמב"ם (בסהמ"צ עשה קפ"ט) ובמשנה תורה (פ"ה ממלכים ה"ה). וכ"כ בדעתו העמק ברכה (עמ' מ"ח). ובמנח"ח (מצוה תר"ה אות ב') כתב דלפי"ז החיוב קריאה בתורה של פרשת זכור אינו אלא מדרבנן.

אמנם האשכול (הל' חנוכה ופורים סי' י') והלקט יושר (הלכות פורים אות ב' בשם התרה"ד) כתבו דבעינן מדאורייתא דוקא מתוך ספר. וכ"כ המג"א (סי' תרפ"ה סק"ב) שהוא דעת התוס' והרא"ש שהחיוב בעשרה ובספר תורה הוא מן התורה.

ומעתה בשלמא אילו נאמר שחיוב זכירת מעשה עמלק מתוך ספר הוא מדרבנן, שפיר ניתן להאמר, שכיון שקטן חייב מדרבנן (מדין חינוך) הועילה לו שמיעת פרשת זכור בעודו קטן, גם לעת שנעשה גדול. ועוד אפשר שרובן לא חייבוהו בכה"ג לזכור באמצעות של קריאה בספר כשר. אך לסוברים שהוא חיוב מדאורייתא, אלא שרבנן תיקנו לקבוע הקריאה שחייב בה מדאורייתא בשבת הסמוכה לפורים, (עי' בלבוש סי' תרפ"ה ס"ב) קשה מה נעשה בקטן שהגדיל במשך השנה, מי פטר אותו מחיוב קריאה של פרשן זכור המוטלת עליו מדאורייתא.

האם ניתן לדמות לעושה קידוש בתוספת שבת שעולה לו לחיוב דאורייתא

ב. והנה כתב השו"ע (או"ח סי' רס"ז ס"ב) שניתן לקבל שבת מבעוד יום לאחר פלג המנחה. וכתב המג"א (סק"ב) בשם הרב המגיד (פכ"ט משבת ה"א) והבית יוסף, שיכול לקדש מבעוד יום, וקידוש זה עולה לו גם לכשתחשך. עוד הביא המג"א מדברי המרדכי (במגילה) שהק' על דין זה, מהא דמבואר בגמ' בברכות (דף כ' ב') שלהצד שנשים אינם חייבות בברכת המזון מדאורייתא, אינן יכולות

להוציא את האנשים המחוייבים בברכת המזון מדאורייתא, דאין החיוב מדרבנן יכול להוציא את החייב מדאורייתא, וא"כ קשה לסוברים שתוספת שבת היא מדרבנן, האיך יכול לצאת יד"ח קידוש שנעשה בעת היותו חייב רק מדרבנן, גם ידי קידוש לזמן שנעשה בר חיובא מדאורייתא, והרי אין חיוב דרבנן יכול לפטור חיוב דאורייתא (ואין חילוק בין אדם אחד שהשתנה חיובו מדרבנן לדאורייתא, לבין ב' בנ"א שהאחד חייב מדרבנן ורעהו חייב מדאורייתא).

ותי' המרדכי שיש חילוק בין אדם שיבוא בעתיד לידי חיוב דאורייתא, לבין אדם שלעולם לא יהיה חייב מדאורייתא, דהיינו שיהודי יהיה חייב לכשתחשך מדאורייתא, ולכן עלה לו הקידוש שעשה בתוספת שבת, לזמן של עיקר השבת, משא"כ בברכת המזון, להצד שנשים אינן חייבות מדאורייתא כלל וכלל, וגם לא יבואו לידי חיוב דאורייתא, אינן יכולות להוציא את החייבים מדאורייתא.

ועי' ברעק"א (או"ח סי' קפ"ו ס"ב) שדן בקטן שאכל ערב הבר מצוה שלו כדי שביעה, ובירך בהמ"ז בעודו קטן, האם חייב לברך בהמ"ז לכשיחשך באופן שלא עבר שיעור עיכול, כיון שכעת נתחייב מדאורייתא ועדיין שבע מסעודתו והברכה שבירך בעודו קטן והיה מחוייב רק מדרבנן אינה עולה לו לזמן שהוא מחוייב מדאורייתא, והפנה רעק"א לדברי המרדכי הנ"ל.

ובפשטות כוונתו לומר, שלדברי המרדכי שחידש שמועיל קידוש בתוספת שבת מדרבנן, גם לעיקר השבת שהוא מדאורייתא, ע"כ שמעשה מצוה בעוד האדם חייב בדרבנן, מועיל לדאורייתא. ומכאן יש לומר גם לנידון דידן, שכיון שקטן זה יבוא לידי חיוב דאורייתא לכשיגדיל, עולה לו הקריאה ששמע בעודו קטן לזמן שיתחייב מדאורייתא.

קושיה ע"ד המרדכי מקטן שאינו יכול להוציא את המחוייב מדאורייתא

ג. אלא שהמג"א (שם) הק' ע"ד המרדכי, מהא דקי"ל (בברכות דף כ' ב' ובשו"ע סי' קפ"ו) שקטן המחוייב בבהמ"ז רק מדרבנן אינו יכול להוציא את הגדול המחוייב מדאורייתא, ולא אומרים האי סברא שנחשב לבר חיובא, מכיון שיבא בעתיד לעת גדלותו, לכלל חיוב דאורייתא, וא"כ למה לגבי קידוש היום סובר המרדכי שמועיל הקידוש שעשה בעודו חייב רק מדרבנן לזמן שיהיה חייב מדאורייתא.

ואפשר שהמרדכי סובר שיש לחלק בין קטן לשאר אדם שקיבל עליו תוספת שבת מדרבנן, שקטן הרי הוא מופקע מכל המצות ואינו נחשב בר חיובא לא לגבי ההוה ולא לגבי העתיד (ודמי לשוטה) משא"כ אדם שקיבל ע"ע תוספת שבת, הרי הוא בר חיובא על הזמן שיכנס לשבת. ולכן בהא סובר המרדכי דחשיב בר חיובא כבר כעת לפטור עצמו מחובת קידוש דאורייתא.

כעין חילוק זה, כתב רעק"א עצמו (שם), אחר שהביא מדברי חתנו (רבי שמואל בירנבוים זצ"ל) שרצה לדמות את ספיקו של רעק"א, למה שהסתפק החכמת אדם, לגבי אדם שהיה אונן ואכל ושבע, שהדין הוא שאסור לו לברך, האם לאחר שנקבר המת והוא עדיין שבע, חייב בברכת המזון. והשיב כנגדו רעק"א שאין הכרח לדמות הנידונים אההדדי, באשר לגבי אונן, סיבת חיוב הברכה עומד עליו מעת האכילה והלאה כשהוא שבע, ועתה כשפסקה אניותו, יש לומר שחייב לברך, משא"כ גבי קטן שאכל בקטנותו, במצב שגופו אינו בר חיובא, אולי לא חייב לברך ברכת המזון מדאורייתא לכשיגדיל.

והעולה מן הדברים, שלא מביעא לדעת המג"א שחלק על המרדכי לגבי קידוש היום שנעשה בעת היותו חייב מדרבנן, שלא יעלה לו לעת היותו חייב בקידוש דאורייתא, שבודאי גם לגבי קריאת זכור, לא יעלה לו מה שקרא בעודו קטן, לזמן שיעשה גדול, אלא אפילו לדעת המרדכי שמועיל קידוש בעת היותו חייב רק מדרבנן, גם לזמן שמתחייב בקידוש מדאורייתא (היינו לכשחשכה), מ"מ יודה המרדכי

שקטן אינו בכלל בר חיובא כלל, ולדבריו יתכן שאם יעשה קידוש בתוספת שבת, לא יעלה לו הקידוש לעיקר השבת. וכ"כ הבן איש חי (שנה ב' בראשית י"ג) ובאמרי בינה (דיני שבת סי' י"א). ולפי"ז גם לגבי זכור, גם לדעת המרדכי, מה ששמע זכור בהיותו קטן, לא אמור להועיל לו, לעת שהגדיל. ומכאן חוזרת השאלה, על מה סמכו העולם שלא חייבו קטן שנעשה בר מצוה לקרות מיד פרשת זכור.

ח"י הגרש"מ דיסקין שבהגדרת חיוב קריאת זכור וזכירת מעשה עמלק

ד. וראיתי בספר הזכרון יהודה לקדשו (לזכרו של רבי יהודה אריה פרסר זצ"ל) שהובא מדבריו של הגרש"מ דיסקין זצ"ל, שכתב ליישב, מה שלא נהגו שקטן שהגדיל שיקרא פרשת זכור, שעיקר המצוה של קריאת פרשת זכור אינה עומדת בפנ"ע, אלא שהתורה ציוותה שאדם יזכור מעשה עמלק מחמת הקריאה בפה שקרא, וכל הזיכרון של מחיית עמלק לאורך השנה נובעת ממעשה הקריאה, דהיינו שהקריאה יוצרת אצל השומע זכרון בלב, לזכור מעשה עמלק ולמחותו, ומכאן י"ל שגם אדם ששמע קריאת זכור בקטנותו, ולעת שהגדיל זוכר מעשה עמלק מחמת הקריאה ששמע בעת היותו קטן, עולה לו מצות הזיכרון כראוי עכת"ד.

נמצא לדבריו חידוש גדול באופן מעשה הזכירה, שצריכה להתקיים מחמת קריאת זכור ולא סתפ זכירה בעלמא. ויש לדון לפי"ז שאדם שלא התכוין לצאת יד"ח חיוב קריאת זכור, אך מ"מ מחמת כן עולה בזכרונו במרוצה ימיו, מעשה עמלק וחיוב מחייתו, וכי נאמר שקיים המצוה, והרי מסתבר לומר שכיון שמצות צריכות כוונה, לא יצא יד"ח, ומ"ש קטן ששמע הקריאה בעודו בצב שאינו מחוייב בדבר שמועיל זכירתו לקיום המצוה, הגם שבשעת הקריאה לא קיים המצוה.